

РОСТИСЛАВ
ЗАКЛИНСЬКИЙ

СВІТОГЛЯД
Івана Франка

ЛЬВІВ 1916.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00608520 (L)

2012

Вп. Редактору М. Возняка —
Рост. Заклинський

Бібліотека „Громадського Голосу“ ч. 28.

B.535

Ростислав Заклинський.

Світогляд Івана Франка

(РЕФЕРАТ).

ЛЬВІВ 1916.
З друкарні Гн. Єгера, Львів, Пасаж Гавсмана 5.

обок

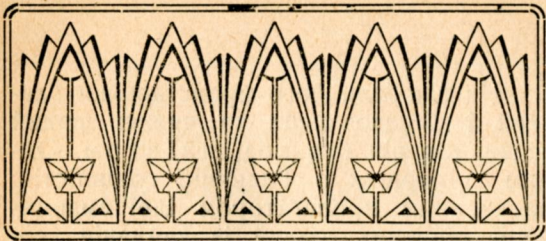
Збірка М. С. ВОЗНЯК

Львівська бібліотека

АН УРСР

№ И- 35534

и 34548

I.

Сьогодні усі признають, що Іван Франко визначний, заслужений діяч на літературнім, науčním та публіцистичнім полі серед українського народу. Але не все і не всі се признавали. Ще недавні ті часи, як наші „патентовані“ патріоти уважали його нещастем свого народу, як прозивали його польським публіцистом та посунули ся навіть до порівняння його зі скаженим вовком; а передтим викинули його з „Просвіти“ та „Бесіди“ — взагалі зпоміж себе.

І коли нині усі голови клонять ся перед ним, то треба се завдячити тільки його праці та визначному талантови.

Не злюбили його представники вла-
стий і багато своїх та чужих людей
за те, що він був соціялістом. Од-
ним із перших в Галичині соціялістів;
натхненним пропагатором ідеї еманци-
пації робітних людей із кайданів со-
ціяльної, економічної та культурної не-
волі й порабощення.

Велика, всеобіймаюча любов до щі-
лого людства і до усіх людей
не дозволяла йому ані на хвилю спо-
чити, як довго бачив кругом себе, що
дуже велика часть людей пропадає у
безпросвітнім горю, караєть ся на землі
гірш грішників із християнського пекла
і в несвідомости своїй навіть не бачить
дороги до кращого завтра. Се так бо-
ліло поета, що він рад би вмерти,

„В рідній землиці спочити від сліз,
Щоб не чуть в серці пекучого болю,
Людської муки не бачити скрізь!“¹⁾

Та мимо сього бажання він мусить
стало бачити, що серед працюючих лю-
дний

„Хліб і страва є найстарша справа,
Ціль всіх змагань, замислів, турботи,
Мов родивсь сей люд лиш для роботи
А на хліб вся праця йде кро-
[ва ва“.

¹⁾ І. Франко. З вершин і низин, Львів
1893, ст. 18.

Тому то він навіть не хоче хочби
на хвилию забути про людське горе:

„Не покидай мене, пекучий болю,
Не покидай важкая думо-муко
Над людським горем, людською жур-
[бою!

Рви серце в мні, бліда журу-марюко.
Важкая думо...

Шепчи над ухом: „Ти слуга неща-
[сних!

Працюй для них словами і руками
Без бажань власних, без вдовольень
[власних!“²⁾.

Автор „Каменярів“ покинув думати про власне щасте і вдоволення, він весь пішов на службу великій справі визволення робітних людей. І то не тільки на словах, не тільки в поезіях. Він перший разом з Павликом почав агітувати та ширити соціалістичні думки серед львівського робітництва. Сей великий поет і глибокий учений пише статті до робітницьких часописий, складає і перекладає соціалістичні брошури, словом, не цураєть ся і не лякаєть ся сірої щоденної роботи, яка не дає ні слави, ні гроший, ні забезпечення, та якій ні кінця ні краю не видно.

²⁾ Тамже ст. 35—36.

Справді, глибока мусіла бути та всеобіймаюча любов до людей у творця „тюремних сонетів“, коли ізза неї він пішов увесь у ту сіру безконечну працю над піддвигненням обездолених людей, мимо терпінь і знущань та недостатку і тюремного заключення.

...„Одно лиш нам лишилось — каже поет —

...те, чого ніяка сила

Ніяка нам пригода взять не може,
Се чиста розкіш братньої любови¹⁾).

А в іншому місці говорить:

„чуття, великая любов —
Ось джерело життя!“²⁾).

І він просить:

„Земле, моя всеплодючая мати!
Дай теплоти, що розширює груди,
Чистить чутте і відновлює кров,
Що до людей безграничну будить
Чисту любов!“³⁾).

Із сього почування родить ся у автора новітнього „Ізмарагду“ величя гуманність, лагідність, вирозумілість, доброта. Не хвалити, чи ганити людей, а передусім розуміти їх і моти-

1) Мій ізмарагд, ст. 57. — 2) 3 вершин і низин, ст. 413. — 3) Тамже ст. 14.

ви їхнього ділання стараєть ся він. Ся любов поширяєть ся опісля до співчуття з усім, що живе:

Милосерними треба вам быть
Задля всього живого,
Бо житте — се клейнод; хиба-ж є
Що дорожше над його? („Мойсей“).

Франко вірить в людину, в її вроджену добрість, в її нахил до усього кращого, ліпшого, етичнійшого. Навіть найгірші люди, представлені в його творах, мають свої добрі сторони, або бодай мають ту стежку, котрою могли би вийти на добру дорогу. Звичайно в його творах лихі люди стали ся такими під впливом нещасних суспільних відносин.

Ся віра в можливість поступу у кожної людини дає авторови „Захара Беркута“ ту силу й міць, з якою він ціле своє житте працював, пропагував, навчав.

Немов той селянин, що рік в рік через ціле своє житте оре матір-землю і сіє та працює цілий час невгаваючи, з завзятістю та впертістю, яка не дозволяє йому нераз покинути ту рілю навіть тоді, як вона вже не годна його вижити, — як той селянин, що насильно відірваний від своєї землі не годен знайти собі ні хвилі чистого супкою, ні дрібки тихого сну, аж доки не

зможе знова свою працю вложити у живительку-землю — подібно і Франко не годен ні хвилі всидіти без праці. Треба незвичайно дивувати ся сій завзятій роботящості.

Агітація між робітними людьми і студії в університеті та праця на власне удержанне і співробітництво в польських, українських, німецьких часописах і журналах, глибокі наукові студії і агітація по вічах у ріжних сторонах галицької України, і зложенне докторату та приготування до габілітації і щоденна робота у дневнику „Курер Львовські“ і писанне чудових поезій, повістей та оповідань і соток статей та маси научних розвідок — і при тім усім не бути ділетантом, тільки справжнім ученим, артистом-письменником і глибоким знавцем суспільних відносин — на се треба було мати побіч геніяльності ще й ту муравлину працьовитість, яку посідав сей справжній каміняр нашого поступу.

Жити — значить для Франка — як влучно вказує Єфремов¹⁾ — те саме, що працювати, а працювати, все одно, що боротись і власне до сеї триєдиної

¹⁾ Співець боротьби і контрастів.
Київ 1913. стор. 142.

формули (житте — праця — боротьба) можна звести всю практичну філософію, цілу програму людського життя, яка містить ся у творах нашого письменника.

„Лиш праця ржу зітре, що груди
[з'їдає,

Чуття живе, неткнуте, заховає.

Лиш в праці мужа виробляєсь сила,

Лиш праця світ таким, як є, ство-
[рила,

Лиш в праці варто і для праці
[жити“ ¹⁾.

З власного досвіду і про себе са-
мого говорить се поет, бо — як сам каже:

„Праця дала до життя мні принаду,

Ціль дала, щоб в манівцях не збу-
[див“ ²⁾.

Після сього можемо зрозуміти апель
великого поета-страдника:

„Земле, моя всеплодючая мати,

Сили, що в твоїй живе глибині,

Краплю, щоб в бою сильнійше стояти,

Дай і міні!

Дай працювать, працювать, працю-
[вати,

В праці сконать!“ ³⁾.

1) З верш. і низ. ст. 155. — 2) Тамже
ст. 64.

3) Тамже 14.

Працювати над еманципацією принижених, затоптаних людей! Поки ті люди не дійшли ще до мети, поки на землі живуть злидні і голод, лихо та сльози і гніт, облуда і насильство —

„Не дай (мені) живому в домови-
[ну класть ся,
Не дай подумать анї на хвилину
Про власну радість і про власне
[щастя.

...Важкая думо!... Ночами і днями
Шепчи над ухом: „ти слуга неща-
[сних!

Працюй для них словами і руками
Без бажань власних, без вдовольень
[власних“¹⁾.

Доходимо до трагічного самовідречення, до почуття, що працюєть ся в тяжкім ярмі, з песього обовязку, від якого ніколи ніхто не може звільнити.

І гарячий пропагатор кличе до гуртка своїх товаришів:

„Боріте ся! Терпіть! По всій землі
Рівняйте стежку правді! Дезастиали
Лиш гложе, терне, там по вас нехай
Зазеленіє жито наче гай!“²⁾.

1) Тамже 35-36., 2) Тамже, ст. 45.

Сей заклик супроводить глибока віра в перемогу доброї справи, в перемогу добра над злом, в радісний успіх святого для нього діла: В „Камінях“¹⁾ заявляє він:

„І всі ми вірили, що своїми руками
Розібемо скалу, роздробимо граніт;
Що кровю власною і власними кіст-
[ками
Твердий змуруємо гостинець і за
[нами
Прийде нове життя, добро нове у
[світ“.

* * *

Я старався коротко і виразно схарактеризувати найяскравіші черти духа і характеру нашого діяча-письменника. Передовсім представити його святу любов до людей та глибоку гуманність і його запал до вічної невичерпаної праці щоденної, яка разом з попереднім чуттям веде його до цілковитого самовідречення, до покинення сфери бажань, думок та діл чисто особистих, до знайдення свого власного щастя чи вдоволення у діяльності на користь других.

Се підвалини, на котрих опирається його світогляд і усі його діла та ціле життя.

¹⁾ Тамже, ст. 55.

II.

Годі мені в коротенькім рефераті займати ся окремо науковою, літературною та публіцистичною богатою діяльністю страдного громадянського діяча. Скажу тільки, що вся вона побудована, насичена і пересякла основним світоглядом Франковим. В його статтях, в поезіях, повістях, оповіданнях, навіть у научних розвідках та працях знайдемо усе виразні черти і маркантні лінії його метафізичного та суспільницького світогляду, що разом зливають ся в гармонійний, чистий і ясний погляд на все-світ і на людство.

На порозі 1880-их рр. минулого століття і на порозі повного розвитку свого талану відчував Франко найбільшу потребу ясно і виразно сформулувати свій світогляд. Тим часам завдячуємо спрецизованне його поглядів на суть всесвіта, на суть усіх річий, його думок про еволюцію в живій природі та в суспільному життю людства.

Вже кількадесять літ тому, говорячи про те, що і як належало б писати для освіти українського селянства, зазначував Франко, що книжки такі повинні бути писані зі становища монізму. (Монізм, се погляд, що світ і людина складаєть ся не з двох чинників, духа і

матерії, як вчить дуалізм, а тільки з одного). А що автори „Камінярів“ ніколи й на думку не могло прийти що іншого говорити селянству, а що іншого дійсно думати, — то мусимо прийняти, що й сам він був монїстом. Се зрештою вповні потверджують поезії, які низше наводжу.

Про те, що автор „Захара Беркута“ не представляв собі світа як злуди наших змислів (епістемольогічний ідеалізм) тільки приписував йому реальне дійсне істнованне, свідчить — хочби строфа із чудової його поезії з беклінівським настроєм п. з. „Пісня геніїв ночі“, в котрій він говорить про найбільш спірне питання між дуалізмом і монїзмом, про квестію людської свідомости, людського духа, внутрішнього життя психічного:

А дух? Се-ж іскорка лишень,
 Се огник, нервів рух!
 Розпадець мозок, то й огонь
 Погасне, згине дух.
 Воскресних не лякайсь казок,
 Хай для дітий вони!¹⁾

¹⁾ Іван Франко: 3 вершин і низин.
 Стор. 38.

А в гимні в честь Будди говорить поет:

Безсмертне лиш тіло,
 Бо жаден атом
 Його не пропаде
 На віки віком.

Та те, що в нас плаче,
 Горить і терпить,
 Що творить, що знає,
 Що рветь ся й летить —

Те згасне, мов огник,
 Мов хвиля пройде,
 В безодні Нірвани
 Спокій віднайде¹⁾.

В „Зівялому листю“ ще раз повторює:

„Душа — то нервів рух“. Значить,
 загинуть нерви,
 То і душі капут...“²⁾.

Як бачимо виразно, наше прихічне життя є для поета-мислителя тільки огником, витвором нервів, чимось, що походить від мозку, від нервів, від тіла, — словом, від безсмертної субстанції, з ко-

¹⁾ І. Франко: Зівяле листе. Друге видання. Київ 1911. Стор. 102, 103.

²⁾ Там-же, стор. 94.

трої збудований всесвіт. Дійсне, реальне істнованне має тільки матерія. Духове життя се її — сказатиб — функція.

Отже Франко не був дуалістом. Його світогляд наближував ся до пантеїзму. На се вказує третя строфа „Пісні геніїв ночі“. В ній взивають генії ночі-смерти кожду людину:

Принадь істотою цілов
 Природі до грудий,
 Туди верни, відкіль прийшов,
 Напій безсмертя, пий!
 Почате в болю тіло те
 Знов в вир бездонний вхни,
 Що вічно смерть з життям плете —
 Засни! засни! засни!¹⁾.

Безсмертна природа, до котрої повертає людське тіло — часть тої-ж природи — як ціла спадщина по живій колісь людині — представлена в дальших стрічках як бездонний вир, що вічно сплітає із життям смерть еств, наділенних психічними дарованнями.

Подібно, тільки не так виразно, говорить Франко також в поезії „Човен“: „Кажуть, що природа-мати нас держить, як їй там тре, а вкінці мене цілого знов для себе відбере“.

1) З вершин і низин. Стор. 37, 38.

Корстко з'ображений онтольо-гічний світогляд Франка представляєть ся ось так: Сутию всесвіта, субстратом і дійсним змістом усіх річий є тільки матерія, безсмертна, вічна, що знаходить ся у постійнім русі або вирі — як висловлюєть ся поет.

Психічне життя існує лише так довго, доки людина живе. Потім зникає, перестає раз на завсїгди існувати, переходить у Нірвану. Сей стан, в яким чоловік нічого не почуває і не знає; не відчуває болю і стиду, огиди та безсильности супроти страхіть суспільної несправедливости й тяжкого горя мільонів людей, — сей стан — кажу — у хвилях надмірного горя подобаєть ся поетови. Він виразно говорить у „Веснянках“: „Рад би я... вмерти, з життя розплисти ся на волю“¹⁾ У „Пісні г'єнїїв ночи“ представляє ось так сю пірвану духа — як можна так висказати ся:

Що земний шлях, що земний бій,

Ненависть і любов?

Тут ніч, тиша і супокій,

Без снів і без оков.

Тут болю ані втіх нема,

Морозу ні весни,

Тут забутте, спокій і тьма, —

Засни! засни! засни!²⁾

¹⁾ Там-же, стор. 18. ²⁾ Там-же, стор. 37.

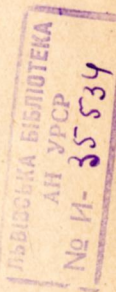
Кінець психічного життя людини представляєть ся поетови як сон, вічний, незмінний, неперериваний. З хвилию розкладу мозку зникають психічні сили. Духове життя кінчить ся, зникає, переходить у неістнування.

Натомість атоми тіла — як часть незнищимої матерії — вічно існують — кождий про себе — у безнастанному та нескінченному вирі природи. „Безсмертне лиш тіло, бо жаден атом його не пропадає“.

Матерія, що находить ся у безпереривному русі, видає сама із себе раз у раз усе нові живі ества, та приймає в дальший круговорот свій тіла завмираючих. Сей процес становить також одну частину того вічного руху природи, — руху, котрий відбуваєть ся не тільки в неоживленій, т. зв. мертвій природі, але і в оживленій; котрий сплітає також смерть із життям, та безупинно його відмолоджує.

* * *

Так представляв собі Др. Іван Франко суть вселенної. Як-же на його думку — повстав всесвіт у теперішній його будові, у сучасній його формі? Коротко кажучи, космогонічні погляди автора „Мойсея“ годять ся впов-

ні з тепер прийнятими в науці, хоч ще перед століттям поставленими гіпотезами, яких досі ніхто не потрафив заступити ліпшими. У прегарній поезії п. з. „Честь творцеві твари“ оспівує він повстанне теперішнього всесвіта, або іншими словами: уформованне вічної незнищимої матерії в такі форми, які вона тепер прибрала. Ось як представляє автор „Мого ізмарагду“ формованне космічної мраковини у теперішні форми сучасного всесвіту:

Коли у прасвітовій темній хмарі
Крутило ся усе в безумному безладді
І всі живла немов шаленії вихри
Клубились, били ся в безцільній, ди-
[кій зваді,
І рвали ся в безмір і гривами трясли
Огненними, лиш спустошінню раді,
Тоді ще не було його.

Коли в тій бурі звіялись атомів мі-
[рїяди
І покотили ся в безмірі ясні кулі,
І потяглись хвостами зір плеяди
І молочні дороги в тих світів намулі,
І усталила ся вага важенна
На етері тонкім, і рух безмежний
Став правильний, до цілости нале-
[жний

І цілість стала ясна і блаженна,
Ще не було його.

Коли земля в горючій мряці кисла
І укладали ся всі сили в повну звязь,
І тьма предвічна всю ту масу тисла
І клекотів огонь і в парі грузь пеклась
І колихало ся кипуче море глини
І піввідкі ще маси гір
Немов гігантські хвилі то в безмір
Здіймали ся, то бовтались в долини--
Ще не було його.

Коли відвічні мгли густі протали
І соняшна вказала ся блакить,
Понурі хмари сонцем рожевіти стали
І море тихо й шум лягав спочить,
І в намулах огрітих щось новее,
Щось млявее, м'якке, вохке, слизькее
Ворушитись, закльовуватись стало
І все росло й більшало і зростало —
Ще не було його.¹⁾

Навіть тоді, коли на землі почало ви-
творювати ся життя — „його“, творця тва-
ри, ще не було. І не було так довго, поки
не розвинув ся до певної міри — люд-
ський ум.

* * *

1) Літературно-науковий Вістник. Р.
1908, т. 42, стор. 418 і 419.

Із безмежної та вічної матерії виворився всесвіт у теперішнім його виді. На йому зародилось життя, існування усього живого. Неоживлена частина природи переходила з того часу численні другорядні переміни, про які стараються як найточніше розповісти: астрономія та геологія. Живі істоти, оживлена частина природи — переходила еволюцію від найнижчих форм до теперішнього розвитку, відбула довгу дорогу, що раз більшого прищевлення до рижних життєвих обставин, що раз кращого розвитку і що раз значнійшого внутрішнього видосконалення свого духового життя.

Ми живемо не на найвищому щаблю того розвитку, тільки знаходимося серед вічного поступу вперед, посеред безмежної еволюції.

* * *

В пізнійшій віці почав Іван Франко докладніше займатися дальшими цілями свого народу і людства. Найяркіше означив він їхню ціль в „Мойсею“. Там він ще сильніше як попередніми часами підчеркує, що цілью їх можуть бути тільки духові цінності, а не само заспокоєння потреб тіла:

Хто в вас тіло накормить, той враз
 З тілом піде до гною;
 А хто духа накормить у вас,
 Той зиллеть ся зі мною.

Тож призначенням людства має бути змагання до духовної досконалости без спромоги осягнути її; тому й люди будуть все вмирати на шляху до неї.

III.

В тій часті оживленої природи, що живе більшими або меншими гуртами, громадами, групами, і зоветь ся людством, відбуваєть ся — як по часті і в решті оживленої природи — так фізичний, як і духовий, психічний поступ. Силами, пружинами, що спричинюють та піддержують сю еволюцію є так господарські (економічні) обставини, серед котрих живуть поодинокі групи людства, як також потреби психічного життя. Людський ум розпочав своє — так би сказати — окреме, самостійне життя і становить сьогодні один із двох чинників людського поступу.

Історичний матеріалізм, який бачить у розвитку людства лише діланне не-свідомих, економічних сил, виявив ся надто одностороннім. Його уживають з успіхом як одну з метод дослідів, але

не признають своїм світоглядом. З того походять ті численні поправки сеї доктрини, які старають ся усунути ярку односторонність такого розуміння історії людства.

У Дра Франка поправка історичного матеріалізму вийшла так велика, що — просто кажучи — його погляди на розвиток людства не є вже матеріалістичні. Він признає людському духовому життю здатність до самостійного і свобідного розвитку без огляду на економічні відносини (не виключно відносини в продукції!), та вважає, що потреби розуму і душі — так само як і потреби життя матеріального — родять великі історичні події¹⁾. Ставить отже чинники економічні та психічні — коли не на рівні, то як два рішаючі елементи, без котрих не можна собі подумати людського поступу таким, яким він дійсно є.

Якже представляється еволюція, поступ в економічнім та культурнім життю людей?

Господарський поступ іде в продукції до того, що людина що-раз більше опановує сили природи та що їй

¹⁾ Жите і Слово. 1895, т. Ш. стор. 482.

приходить ся се що раз лекше робити. Машини заступають людську працю. Через скупленне великого числа працівників при одній роботі — і через доцільний поділ праці поміж них, здобуває людина що раз більшу перевагу над рештою природи і зискує що раз більше вільного часу для розвитку свого духового життя.

О стільки поступ продукції, витворювання дібр для заспокоєння людських потреб, обусловлює до певної міри скорість духового поступу, еволюції людської культури.

З одного боку йде розвиток розуму — розвиток різних наук і збільшуванне спромоги приймаання, опановування їх умом одної людини. З другого боку розвиток кращих почувань людини: „зріст почуття милосердя, справедливости, скріпленне й утонченне почуття любови до інших людей, до родини, до громади, до свого народу“¹⁾. Сей розвиток людської культури єсть для автора „Мойсея“ основною підвалиною всякого поступу; підвалиною, без якої все

¹⁾ І. Франко: Що таке поступ. Стор. 149, 150.

инше було би тільки мертвим тілом без живої душі¹⁾).

На сьому ґрунті гуманного чуття буде здійснювати ся на будуче ідеал соціальної справедливости. Автор „Захара Беркута“ глибоко переконаний, що гуманність серед людей стало зростає. На сім переконанню побудований його погляд на будучність розвитку людства. Він думає, що гуманність доведе людей до справедливости, до узгляднювання потреб других людей, до бажання помочи не тільки собі, але й другим. В наслідок сього бажання люди дійдуть до комунізму в сфері економічній, до самоуправи в сфері публичного, гуртового життя людей та до як найбільшої волі одиниці і підпомагання культурного розвитку в сфері культурного життя одиниць. Очевидно, автор „Каменярів“ дуже добре розумів, що до такого ладу можуть люди йти тільки етапами, ступнями, дорогою повільної еволюції до що раз справедливійшого суспільного устрою.

На початку 1880-их рр., в тім самім часі, коли скристалізував ся філософічний світогляд Дра Івана Франка, — сформувавали ся також його погляди

¹⁾ Там-же.

на б́удучий соціялістичний у-
стрій суспільного життя. Він представ-
ляв собі ось так соціяльні відносини в
будучности: Капітал, себто усі добра,
що служать до продукції, стане суспіль-
ною власністю. (Соціалізм в еконо-
мічній області).

Справу об-
міни та розділу напрацьованого добра
(здаєть ся тільки спосіб розділу!) —
отже також комунізм в консумції (е-
вентуально: форму, яку він фактично
мати-ме) — уважає Франко менше важ-
ними справами, котрі будуть уладжені
по людськи (по справедливости), як тіль-
ки зникне теперішній капіталістичний у-
стрій суспільний, як люди перестануть
бути панами і слугами, а стануть тіль-
ки людьми¹⁾.

Як бачимо, Франковий соціалізм
наближаєть ся до поглядів т.
зв. утопійних соціалістів, попередників
наукового соціалізму. Науковий соція-
лізм, створений Марксом, Енгельсом та
їх наслідниками, опираєть ся на теорії

¹⁾ Журнал „Світ“ Р. I. стор. 247,
248.

про концентрацію капіталу. У Франка не було віри в те, що дійсно увесь капітал концентрується, збирається і з'осереджується що раз більше в руках нечисленних людей. Тим самим не міг він вірити, що сам економічний розвиток доведе до зміни сучасного суспільного устрою на справедливійший лад. Тож тим більшу вагу і тим більший натиск клав на моральний розвиток людей, на поступ гуманності серед них. Він вірив глибоко в етичний поступ людства, в що раз більший і що раз ширший розвиток гуманності, культурності, любови до усіх.

Із тих основних поглядів виникнули також його думки про еволюцію, що має довести до кращого, ліпшого, яснійшого життя серед людей. Ся еволюція буде спричинена етичним розвитком людей, зростом гуманності, та економічними обставинами.

Поодинокі люди зроблять ся в будучности як найбільш вільні, та уладять свої суспільні відносини згідно з домаганнями справедливости, гуманности, всеобіймаючої любови до усіх людей.

IV.

В поетовім мікрокосмі, в його нутрі, йшла вічна боротьба, від якої ледви хто із нас є зовсім свобідний. Замолоду була се боротьба між самовідреченою посвятою для добра других людей — і бажаннем власного щастя. Та боротьба оспівана в його піснях:

...і в нас нераз душа боліла
І серце рвало ся і груди жаль да-
[вив ¹⁾].

Та се тільки моменти духової слабости, розніження. За хвилю вже просить поет-борець в апострофі до свого пекучого болю та журби-марюки: „Не дайте (мені) подумать ані на хвилину про власну радість і про власне щастя!“ ²⁾).

Велика ціль присвічує поетови-громадянинови і додає йому сили видержати на вибраній раз дорозі. Бажанне волі та щастя для всіх людей піддержує його разом з товаришами на тяжкому шляху боротьби за кращу долю усіх людей:

1) Там-же, стор. 55.

2) Там-же, стор. 35.

Тай слави-ж людської зовсім ми не
[бажали,
Бо не герої ми і не багатирі.
Ні, ми невольники, хоч добровільно
[взяли
На себе пута. Ми рабами волі
[стали¹⁾].

Каменярі поступу йшли вперто сво-
їм шляхом, бо вірили, що їх праця не
пропаде марно, що вона причинить ся
до повалення теперішнього суспільно-е-
кономічного устрою та до витворення
нового, кращого, справедливійшого, віль-
нійшого, ліпшого:

І всі ми вірили, що своїми руками
Розібемо скалу, роздробимо граніт,
Що кровю власною і власними кіст-
[ками
Твердий змуруємо гостинець і за
[нами
Прийде нове життя, добро нове
[у світ²⁾].

Автор „Каменярів“ бачив, що
Мов Ляокоон серед змій,
Так люд увесь в тих путах веть ся³⁾.

¹⁾ Там-же, стор. 55.

²⁾ Там-же, стор. 55.

³⁾ Там-же, стор. 45.

Невтомною працею цілого свого життя хотів поет поправити долю того люду, зменшити важку недолю усіх паріїв теперішнього капіталістичного устрою.

Люди, люди, я ваш брат,
Я для вас рад жити,
Серця свого кровю рад
Ваше горе змити!¹⁾.

* * *

В пізнійшій віці мотиви тої боротьби і її предмети змінили ся. Поет бажає дальше працювати для визволення і піднесення усіх угнетених та для відродження своєї нації. Се бажання серця, шориви чуття. А холодний інтелект, безпощадний ум, заострений загальним скептицизмом питає: Чи взагалі може одиниця що небудь в тих справах зробити; чи не кермують суспільним життям залізни, незмінні закони природи, супроти котрих змагання людини є просто нічим, є дитячою іграшкою, безуспішним цвяханнем батога по воді?

¹⁾ Там-же, стор. 22.

Із сеї боротьби вивело автора „Мойсея“ побідною рукою — його етичне почуття; просто сказати, його етичний імператив: вічною працею цілого свого життя сплатити робітним людям той довг, який він затягнув у них, користаючи із усіх культурних уладжень, котрі дозволили йому стати на тій височині, де яснїє радість із пізнання тайн природи, де блищать вселюдські ідеали гуманности, братерства, волі та справедливости, де можна розкошувати ся скарбами усіх красних штук та зривати яблука пізнання доброго і злого. Усі ті культурні уладження здвигнені потом і працею працюючих людей — якраз тих, що через вічну працю не годні з них користати.

На добре підготований ґрунт у Франка впав ще й посів Драгоманова, з його етичними жаданнями до освічених людей, щоби сплачували робітним людям свій довг, — та справив те, що поет-суспільник видержав через ціле своє життя високо піднятий прапор праці в користь усіх, хто стогне під економічним, культурним, суспільним, національним, чи яким иншим гнетом.

Через ціле своє життя був він цілим чоловіком, його ум обнимав сво-

ім непокійним летом весь круг вселюдських питань, цілий світогляд людини. Його серце остало до кінця його днів чутким на усе, що стояло в звязи з його світоглядом та його ідеалами.

(Кінець).

322588

В 535

РОСТИСЛАВ
ЗАКЛИНСЬКИЙ

Ціна 20 сот.

СВІТОГЛЯД
Івана Франка

ЛЬВІВ 1916.